

Дыскусія

“БУДАЎНІЦТВА НАЦЫІ І СУЧАСНАСЬЦЬ - 2014”

Дыскусія прайшла 23 лістапада і была арганізавана часопісам праз “Скайп”. Ніжэй мы даём пераклад на беларускую мову часткі дыскусіі, якая тычылася нацыянальнага будаўніцтва ў пост-савецкіх рэспубліках. У дыскусіі прынялі ўдзел Інга Поповайтэ, Ірына Хадарэнка, Антон Шэхаўцоў і Пётра Мурзёнак.

Інга Поповайтэ, майстар мастацтваў, Праграма вывучэння нацыяналізма, Цэнтральны Еўрапейскі Універсітэт. Акадэмічныя інтарэсы: этнічныя і рэлігійныя меншасці Паўднёвага Каўказа, радыкальныя нацыяналістычныя рухі, самавызначэнне і этнічнасць у пост-камуністычных краінах.

Ірына Хадарэнка, пісменнік, грамадскі актывіст, кандыдат культуралагічных навук. Аўтар шэрагу кніг, сябра Саюзу беларускіх пісменнікаў і Беларускага ПЭН цэнтра. Працуе ў Беларускім Універсітэце Культуры і Мастацтваў.

Антон Шэхаўцоў, даследчык, Інстытут гуманітарных навук, галоўны рэдактар кніжнай серыі “Даследаванні прыходаў” (ibidem-Verlag). Яго вобласць інтарэсаў – еўрапейскія радыкальныя правыя партыі і культура прыходаў. Працаваў у акадэмічных інстытутах Аўстрыі, Польшчы і Брытаніі.

Пётра Мурзёнак, заснавальнік і рэдактар часопіса “КУЛЬТУРА, НАЦЫЯ”, доктар медыцынскіх навук.

Асноўнай тэмай, прапанаванай для абмеркавання, была 'Будаўніцтва нацыі ў постсавецкіх краінах: агульныя рысы і адрозненні'.

Інга Поповайтэ: Перш за ўсё хачу адзначыць, што я цалкам не згодная з тэрмінам будаўніцтва нацыі (nation building). Я б хацела выкарыстоўваць тэрмін, які на мой погляд з'яўляецца больш поўным, а менавіта будаўніцтва дзяржавы (state building). Таму што, калі мы гаворым аб будаўніцтве нацыі (nation building) або будаўніцтве нацыянальнай дзяржавы (nation state building), мы ўжываем паняцці нацыя або дзяржава ў тым жа сэнсе\вызначэнні, што і нацыянальная дзяржава. Я думаю, вызначэнне будаўніцтва нацыі, што прыйшло з 19-га стагоддзя, састарэла. Я аддаю перавагу не тэрміну нацыянальнае будаўніцтва, а тэрміну будаўніцтва дзяржавы, заснаванае на дэмакратычных інстытутах, а не на этнічнасці людзей.

Антон Шэхаўцоў: Я не ўпэўнены, што мы можам гаварыць пра нацыянальнае будаўніцтва з пункту гледжання кансалідацыі этнічнай нацыі. Гаворка будзе хутчэй ісці аб будаўніцтве грамадска-рэспубліканскай нацыі, якое на самай справе не дапускае строгія спасылкі на этнічнае паходжанне ці культуру. Гаворка ідзе пра будаўніцтва грамадскай нацыі (building of civic nation), якое бы ўключала і меншасці, і большасць насельніцтва.

Пётра Мурзёнак: Тэрміналогія вельмі важная рэч. Тым не менш, ці Вы думаеце, што магчыма казаць аб этнічным дзяржаўным будаўніцтве ў нашы дні?

Інга Поповайтэ: Калі мы паглядзім на Еўропу, то маецца тэндэнцыя зняць межы паміж краінамі. У такім разе, казаць аб этнічнай дзяржаве для мяне няма ніякага рэальнага сэнсу.

Пётра Мурзёнак: Думаю, што далейшае ўжыванне тэрміна нацыянальнае будаўніцтва ўсё ж магчыма ў наш час. З аднаго боку, і Вы маеце рацыю, еўрапейцы амаль не маюць межаў. Аднак, у апошні час мы назіраем шэраг сітуацый у еўрапейскіх краінах, якія сведчаць аб развіцці асобных нацыянальных дзяржаў, заснаваных на этнічнасці. Добрым прыкладам для гэтага з'яўляюцца новыя нацыянальныя ці этнічныя дзяржавы, узнікшыя на тэрыторыі былой Югаславіі. Так, мы разумеем, што гэта сталася праз вайну, і вайна - гэта дрэнна. Аднак гэта здарылася і мы маем тое, што маем. Тое, што я хацеў бы абмеркаваць сёння, гэта будаўніцтва нацый ў пост-савецкіх краінах. Для гэтых краін мы маем спецыфічныя умовы развіцця: з'яўляючыся фармальна этнічнымі дзяржавамі на працягу прыкладна 70 гадоў, большасць з іх, па сутнасці, не прайшлі праз стадыю будаўніцтва нацыі, як гэта зрабілі большасць еўрапейскіх краін у 19 стагоддзі. Такім чынам, з аднаго боку еўрапейскія краіны аб'яднаны ў цяперашні час, але з іншага

боку мы бачым працяг нацыянальнага будаўніцтва і ў былой Югаславіі, і ў постсавецкіх краінах.

Інга Поповайтэ: Вы маеце рацыю, калі вы кажаце, што ёсць сілы і рухі супраць еўрапеізацыі, напрыклад, партыя JOBBIC у Венгрыі. Калі мы паглядзім на падобныя рухі, мы бачым, што яны ў асноўным шавіністычныя і маюць расісцкія ідэі.

Калі вы прапануеце развіццё этнічнай дзяржавы, то гэтым вы падтрымліваеце ўвес час толькі адну этнічную абшчыну, большасць, і ставіце меншасці ў больш слабую пазіцыю. Напрыклад, у Грузіі да гэтага часу няма закона аб этнічных меншасцях. Рэформы мясцовага кіравання дазваляюць зараз больш актыўны іх удзел у палітычным жыцці. Але меншасці па-ранейшаму выключаны з сацыяльнай сферы, са сродкаў масавай інфармацыі, паколькі яны не маюць дастаткова каналаў для сваёй мовы, і г.д. Грузія схіляецца на дадзены момант да больш этнічнай дзяржавы, а не да цывільнай дзяржавы. І ў гэтым я бачу праблему.

Антон Шэхаўцоў: Я хацеў бы дадаць наконт этнічнай дзяржавы. Рэспублікі ў Савецкім Саюзе былі ў асноўным этнічнымі дзяржавамі.

Інга Поповайтэ: Я проста хачу сказаць, што большасць людзей у Савецкім Саюзе жылі ціха і мірна. Тым не менш, ў рэспубліках Паўднёвага Каўказа, заснаваных на этнічнасці, узнікла маса праблем, у Абхазіі, Паўднёвай Асеціі, Нагорным Карабаху. Тое ж самае можна сказаць і пра Паўночны Каўказ.

Антон Шэхаўцоў: Сапраўды. Я думаю, што праблемы Грузіі, Абхазіі і Паўднёвай Асеціі сталіся вынікам адміністрацыйнага падзялення, што савецкія ўлады ўвялі і пабудавалі ў Грузінскай Савецкай Сацыялістычнай Рэспубліцы. Але я хацеў бы дадаць, што спробы стварэння этнічнай ці нацыянальнай дзяржавы вядуць да з'яўлення праблем, якія могуць быць і не звязаны з дзейнасцю нацыяналістычных, патрыятычных або шавіністычных груп.

Напрыклад, шатландскі рэферэндум, які адбыўся некалькі тыдняў таму назад. Шатландская нацыянальная партыя ня ёсць правай партыяй, але яе прадстаўнікі хацелі стварыць асобную дзяржаву на аснове шатландскай этнічнай прыналежнасці і ў той жа час заснаваную на нацыі альбо дзяржаве, якую тлумачылі з ужываннем тэрміналогіі цывільнай дзяржавы. Г.зн. была спроба стварыць асобную дзяржаву, заснаваную на падставе палітычных і эканамічных прычын. Тое ж самае можна сказаць пра некаторыя рухі ў Францыі, Бельгіі і Іспаніі. На самай справе не ў сілах адных нацыяналістаў стварыць такія дзяржавы.

Ірына Хадарэнка: Я думаю, што сцвярдзэнне аб адсутнасці этнічных канфліктаў у СССР не больш чым папулярны міф. У СССР была нязграбная спроба вырашыць так званае нацыянальнае пытанне ў схаванай форме і змясціць яго ў абалонку інтэрнацыяналізму. На самай справе, вострыя этнічныя канфлікты адбываліся часта, але згадкі пра іх старанна хаваліся ад грамадскасці. У прыватнасці, у 1945 годзе быў габрэйскі пагром у горадзе Рубцоўску, на Алтаі. У 1958 году адбыліся сур'ёзныя сутыкненні паміж чачэнцамі і рускімі ў Грозным. Таксама было некалькі рускіх пагромаў у Узбекістане і Казахстане і, нарэшце, у 1988 годзе была страшная разня армян у Сумгаіце, Азербайджан. Усё гэтыя канфлікты сведчаць на карысць таго, што ў любым выпадку немагчыма ігнараваць нацыянальныя праблемы. І будаўніцтва грамадскай\цывільнай нацыі ў пост-савецкіх краінах з'яўляецца заўчасным, прымаючы да ўвагі тое, што нацыі, як агульныя этна-культурныя суполкі ў іх канчаткова не сфармаваліся.

Пётра Мурзёнак: Я бачу фармальную супярэчнасць паміж двума абмяркоўваемымі версіямі будаўніцтва этнічнай ці цывільнай дзяржавы, у аснове якой ляжаць адносіны да меншасцяў. Думаецца, што розніца тут толькі ў вызначэннях, бо пры абоіх версіях неадходна вырашаць праблемы ўзаемаадносін паміж асноўнай нацыяўтвараючай часткай насельніцтва дзяржавы (primary nation) і меншасцямі. Давайце пагаворым аб Беларусі, Літве і Украіне. Згодна з апошнім апытаннем (2009), беларусы складаюць каля 84% насельніцтва. Гэта асноўная нацыя (primary nation). Тое ж самае у Літве, каля 85% насельніцтва складаюць літоўцы. Аналагічная сітуацыя ў былых югаслаўскіх рэспубліках. Падобна на тое, што Літва даволі паспяхова вырашае праблемы меншасцяў. Ці не думаеце Вы, што вызначэнне будаўніцтва нацыі, не будаўніцтва цывільнай дзяржавы, можа ўжывацца ў адносінах да пост-савецкіх краін, улічваючы тое, што правы меншасцяў у іх павінны быць станоўча вырашаны ў любым выпадку?

Антон Шэхаўцоў: Што тычыцца Беларусі, то я не думаю, што мы можам казаць пра нацыянальную дзяржаву. Я б не стаў спасылацца на працэнты беларусаў, якія жывуць у гэтай краіне. Бо большасць грамадзян Беларусі не з'яўляюцца беларусамі. Яны - савецкія людзі. Яны да гэтага часу маюць савецкую ідэнтычнасць і да таго часу пакуль беларусы не пазбавяцца савецкай ідэнтычнасці, яны не будуць у стане пабудаваць нацыянальную дзяржаву ці хоць якую-небудзь эфектыўную дзяржаву.

Ірына Хадарэнка: Не магу з гэтым пагадзіцца. Яны ўжо не савецкія. Частку нашага грамадства можна ахарактарызаваць як пост-савецкую, гэта праўда. Але ў той жа час, у нас ёсць шмат людзей, у асноўным маладых, якія сапраўды не хочуць мець

нічога агульнага з савецкім менталітэтам, традыцыямі і каштоўнасцямі. Аднак, я згодна з тым, што мы, безумоўна, павінны адыйсці ад гэтай 'пост-савецкай пасткі'.

Пётра Мурзёнак: Інга, што Вы можаце сказаць пра Грузію? Ці адчуваюць грузіны, што яны жывуць у этнічнай дзяржаве?

Інга Поповайтэ: Я мяркую, што можна казаць пра розніцу ў тым як вы сябе адчуваеце і як іншыя бачаць вас. У прынцыпе, калі я адчуваю сябе грузінкай, то гэта не значыць, што іншыя бачаць мяне як грузінку, з-за маёй рэлігіі, этнічнага паходжання і г.д. Я дам канкрэтныя прыклады: армяне жывуць у найбольш бедным рэгіёне, да таго ж там адсутнічае адпаведная адукацыя на дзяржаўнай мове. Армяне ходзяць у асноўным у школы, дзе галоўнай мовай з'яўляецца руская або армянская, а па грузінску яны размаўляюць кепска. Моўны бар'ер не дазваляе ім займаць дзяржаўныя пасады, і, як вынік, яны не могуць прадстаўляць сваю меншасць на больш высокім палітычным узроўні.

Кажучы пра Літву, можа падацца, што там сітуацыя лепшая ў адносінах да меншасцяў. Тым не менш, ёсць яшчэ шмат праблем. Так, Літва да гэтага часу не мае сапраўднага закона аб нацыянальных меншасцях. Польскі бок знаходзіцца ў кіруючай кааліцыі на дадзены момант, аднак, я бачу ўсё больш і больш нянавісці ці, па меншай меры, моцную непрыязнасць да польскіх і расійскіх людзей. Літоўцы бачаць іх пятай калонай у Літве. Затым, па-ранейшаму ёсць праблемы з мовай. Літва падпісала Канвенцыю Савета Еўропы па нацыянальных меншасцях, дзе гаворыцца, што дзяржава павінна забяспечыць умовы для карыстання мовай для меншасцяў у раёнах з найбольш шчыльным іх пражываннем. Зноў жа, літоўцы не дазваляюць пісаць назвы вуліц на дзвюх мовах, літоўскай і польскай, на паўднёвым усходзе Літвы.

Да гэтага часу працягваюцца дэбаты аб напісанні імёнаў у пашпарты, у адпаведнасці з арыгінальным вымаўленнем, напрыклад, ужываючы 'W' літару і іншыя літары, якіх літоўцы не маюць у сваім алфавіце. Гэтыя, так званыя 'W' дэбаты, працягваюцца ўжо на працягу 5-6 гадоў, калі не больш. Ёсць яшчэ шмат маленькіх праблем, якія можна ахарактарызаваць як нелюбоў да меншасцяў.

Пётра Мурзёнак: Хачу нагадаць, што літары азначаюць для літоўцаў вельмі многа, бо яны пачалі будаўніцтва нацыянальнай дзяржавы ў пачатку 20-га стагоддзя з увядзення лацінскага алфавіту і некалькіх літар, якія сталі характэрнымі толькі для літоўскай мовы. Аднак, калі вы паглядзіце на Беларусь, то беларусы ўсё яшчэ знаходзяцца пад этнацыдным ціскам цяперашняй улады: беларусы складаюць большасць насельніцтва да гэтага часу змагаюцца за ўвядзенне роднай мовы ў назвы

вуліц. Такім чынам, сітуацыя з роднай мовай у Літве і Беларусі цалкам розная. У якой ступені грузіны яшчэ адчуваюць сябе савецкімі людзьмі?

Інга Поповайтэ: Зусім не адчуваюць. У Грузіі, у асноўным з-за канфліктаў з Абхазіяй і Асеціяй, грузіны адчуваюць сябе грузінамі, але ніяк не рускімі. Маладое пакаленне кажа, што яны не з'яўляюцца больш савецкімі.

Пётра Мурзёнак: Ці ёсць у Грузіі ўціск расійскага тэлебачання?

Інга Поповайтэ: Вядома, расійскія СМІ прысутнічаюць ў Грузіі і ўціск даволі моцны. Тым больш, ёсць прарасійскія людзі, якія сцвярджаюць, што адносіны з Расіяй павінны быць мацнейшымі ў параўнанні з тымі, якія былі пры Саакашвілі. Цяперашні ўрад спрабуе прасоўваць мяккую палітыку ў дачыненні да Расеі. Урад змог зняць у Расіі забарону на гандаль віном і мінеральнай вадой і тым самым дапамагчы грузінскай эканоміцы. Вядома, ёсць ціск з боку Расіі. Аднак, зноў жа, маладое пакаленне больш арыентавана на Еўропу і заўсёды кажа, што Грузія належыць да Еўропы, і што Грузія гэта не Расія. Маладыя людзі адрозніваюць таксама Грузію ад Арменіі і Азербайджана, краін таго ж рэгіёну; яны кажуць 'вы, хлопцы, больш у Азіі, але мы належым да Еўропы'.

Пётра Мурзёнак: Я разумею, што ўрад Грузіі раней і зараз падтрымлівае нацыянальнае будаўніцтва. Ці так гэта?

Інга Поповайтэ: Вядома, урад гэта робіць. Я магу даць вам адзін прыклад. Калі Саакашвілі стаў прэзідэнтам пасля рэвалюцыі руж ён даваў клятву ў старажытным саборы ў Кутаісі, дзе прысягаў таксама адзін з самых знакамітых грузінскіх цароў, Давід Будаўнік, і дзе ён пахаваны. Гэта была дэманстрацыя пераемнасці эпохі Давіда Будаўніка. Сцяг дзяржавы быў таксама зменены ў 2003 годзе на сцяг, які выкарыстоўваўся ў сярэднія вякі царыцай Тамарай, Святы Георгіеўскі крыж.

Пётра Мурзёнак: Антон, мы ведаем, што Украіна змагаецца цяпер за свабоду. Ці можам мы сказаць, што гэта вайна ёсць вайной за будаўніцтва нацыянальнай дзяржавы?

Антон Шэхаўцоў: Я сцвярджаю ў снежні мінулага года, што незалежнасць Украіны ад Савецкага Саюза ў 1991 годзе не была нейкай формай барацьбы за свабоду. Незалежнасць проста адбылася. І толькі цяпер Украіна змагаецца за незалежнасць. Яна была фармальна незалежная, але гэта не была незалежнасць суверэннай дзяржавы. Штосці падобнае мы можна прасачыць ў гісторыі Аўстрыі ў 20-м стагоддзі. Аўстрыя стала афіцыйна незалежнай у 1945. Але яшчэ доўгі час саюзныя войскі і ваенныя базы знаходзіліся ў Аўстрыі, і толькі ў 1955 годзе Аўстрыя

сапраўды атрымала сваю незалежнасць. Але ўсё-такі яны святкуюць незалежнасць атрыманую ў 1955 г., а не ў 1945 г.

Украіна з'яўляецца еўрапейскай краінай, як і Грузія. Гэта Усходняя Еўропа. Культура Еўразіі належыць, галоўным чынам, да савецкай культуры. Ня рускай, але савецкай культуры. Вайна ідзе паміж украінскай цывільнай, не этнічнай, дзяржавай, і савецкімі людзмі, якія былі пры ўладзе і якія падтрымліваюць Расію. Так, ідзе вайна паміж Украінай і Расіяй. Расія хоча перашкодзіць Украіне стаць паспяховай еўрапейскай краінай. Таму што ў адваротным выпадку, калі Ўкраіна дасягне сваіх мэтаў, гэта будзе вельмі дрэнным прыкладам для расійскага грамадства. Скажам, калі расійскія грамадзяне будуць бачыць, што у украінцаў атрымалася, а яны да гэтага часу жывуць у аўтарытарным грамадстве, то сітуацыя можа перакінуцца на саму Расію. Відавочна, што вайна супраць Украіны накіравана на захаванне пуцінскага рэжыму ў Расіі.

Ірына Хадарэнка: На маю думку, гэта не вайна паміж народамі; гэта вайна паміж рознымі каштоўнасцямі ў першую чаргу. І зараз мы назіраем сітуацыю, калі двое суседзяў, абодва народжаныя ў Украіне і маючыя украінскае грамадзянства, трапілі на процілеглыя полюсы ў сваім разуменні рэчаіснасці, дзякуючы дакучлівай расійскай прапагандзе.

Пётра Мурзёнак: Як ужо згадвалася, самаідэнтыфікацыя беларусаў з'яўляецца адным з ключавых фактараў. Асвятленне прычын, па якіх беларусы ў асноўным размаўляюць па-руску, выходзіць за рамкі нашай дыскусіі. Хаця гэта рэальны факт. Культурны і эканамічны ціск з боку Расіі на Беларусь з'яўляецца вельмі моцным. Але я не думаю, што сітуацыя ў Беларусі можа быць падобнай да той, якая ёсць ва Ўкраіне. Я маю на ўвазе, што беларусы не гатовыя змагацца са зброяй за незалежнасць. Што трэба рабіць, каб палепшыць сітуацыю ў Беларусі?

Антон Шэхаўцоў: Для паспяховага развіцця нацыянальнай дзяржавы патрабуецца доўгі час, які павінен уключаць у сябе працэс кансалідацыі нацыі. Вядома, у першую чаргу гэта тычыцца паляпшэння стану з беларускай мовай. Гэта здаецца відавочным для мяне. Але ў той жа час, каб пабудаваць паспяховую незалежную нацыянальную дзяржаву, аднаго гэтага недастаткова. Я бы пачаў з мадэрнізацыі, сацыяльнай і эканамічнай мадэрнізацыі, і мадэрнізацыі прамысловасці. Таму што, калі дзяржава эканамічна паспяховая, то тады і ствараюцца ўмовы для пабудовы нацыі і дзяржавы. Па стану на сёння, што я бачу ў Беларусі, ціск з боку Расіі гэта ў асноўным эканамічная падзея, а не палітычная. Без Расіі Беларусь, здаецца, не зможа выжыць. Адзіным спосабам для Беларусі пабудаваць незалежную, паспяховую і эфектыўную нацыянальную дзяржаву - з'яўляецца мадэрнізацыя эканомікі і рэфармаванне краіны.

Ірына Хадарэнка: Я магу толькі дадаць, што неабходна мадэрнізацыя эканомікі праз прыватызацыю, правядзенне істотных рэформ, павышэнне канкурэнтна-здольнасці прадукцыі і ў значнай меры праз памяншэнне залежнасці ад расійскіх рэсурсаў і расійскага рынку. Чым далей эканоміка Расіі трымае нашу эканамічную сістэму на кароткім ланцугу, казаць пра поўную незалежнасць Беларусі вельмі цяжка.

Інга Поповайтэ: Вы павінны пачаць з эканамічных і сацыяльных, дэмакратычных змен, і з роднай мовы таксама. Беларусь знаходзіцца ў больш складанай сітуацыі яшчэ і таму, што вы маеце недэмакратычны рэжым.

Пётра Мурзёнак: Што яшчэ Вы можаце прапанаваць з пункту гледжання асветы насельніцтва, калі мець на ўвазе, што ў Беларусі амаль адсутнічаюць незалежныя СМІ, а астатнія знаходзяцца пад дзяржаўным кантролем?

Інга Поповайтэ: Вы можаце спадзявацца на дыяспару. Напрыклад, студэнты, якія зараз вучацца ў Еўрапейскім універсітэце ў Вільні, шмат робяць. У цэлым, беларусы замежжа могуць дапамагаць праз размовы і дыскусіі па Інтэрнэту. Неабходна далучаць людзей, якія карыстаюцца рознай мовай, не толькі беларускай, але і рускай таксама, для таго каб мець большую аудыторыю.

Антон Шэхаўцоў: Я не думаю, што на самай справе Беларусь гэта закрытае грамадства. Многа беларусаў едзіць на захад, у Еўропу. Інтэрнэт таксама надрэнны (аднак жа паводле апошняга закона аб СМІ, падпісанага ў снежні, многія інтэрнэт-рэсурсы будуць мець значныя абмежаванні, П.М.). Я ў сапраўднасці не бачу якіх-небудзь праблем з доступам да інфармацыі. Што больш істотна, у Беларусі недастаткова культурнай прадукцыі. Нават калі беларусы зацікаўлены ў мадэрнізацыі ім трэба проста рабіць больш для Беларусі. Арганізоўваць дыскусіі, размовы.

З другога боку, сучасны ўрад магчыма не зацікаўлены ў мадэрнізацыі. Аднак, калі звярнуцца да гісторыі, то можна заўважыць мадэрнізацыю нават у аўтарытарных дзяржавах. Добрыя прыклады таму Савецкі Саюз, Кітай, Турцыя. Аднак праблемы ўзнікаюць з лідэрамі ў такіх дзяржавах, з персаніфікацыяй палітыкі. Магчыма Лукашэнка ня хоча мадэрнізаваць Беларусь, але хтосці можа ўплываць на яго, нават калі людзі з яго атачэння хочуць і надалей мець добрыя стасункі з Расіяй.

Пётра Мурзёнак: А якая роля дыяспары ў вашых краінах?

Антон Шэхаўцоў: Падчас рэвалюцыі і пасля яе дыяспара была выключна арганізаванай і эфектыўнай. І гэта былі не толькі грошы. Гэта была і мяккая сіла:

лабіраванне, дэманстрацыі, сацыяльная актыўнасць у заходніх краінах і ў Цэнтральнай Еўропе. Я бы сказаў, што часам дыяспара, у прыватнасці, у Канадзе, Італіі, Германіі, ЗША, Францыі, была нашмат больш актыўнай, чым самі украінцы на радзіме.

Інга Поповайтэ: Я не маю дастатковай інфармацыі па Грузіі. Што тычыцца літоўскай дыяспары, то яна сыграла выключную ролю ў стварэнні літоўскай дзяржавы ў пачатку 20-га стагоддзя і таксама ў 70-80-я гады. Вядомы прыклад, першы прэзідэнт краіны, Вальдус Адамкус, мае амерыкана-літоўскае паходжанне. Гэта гаворыць аб многім.

Пётра Мурзёнак: У астатак часу хацелася б крыху пагаварыць пра “дрэнны нацыяналізм” і “добры нацыяналізм” і на межы паміж імі. Разуменне нацыяналізма ў Савецкім Саюзе заўжды асацыявалася з правымі, крайнімі поглядамі нацыяналізма (фашызм, экстрэмізм і г.д.). Такое ж разуменне застаецца і ў сучаснай Беларусі. На нядаўняй сустрэчы са студэнтамі Лукашэнка заявіў, што ёсць нацыяналісты ў Беларусі, якія спекулююць роднай мовай, але ён трымае іх пад кантролем, але ёсць і добрыя нацыяналісты, якія любяць родную мову і патрыёты сваёй краіны. З другога боку, мы маем справу Брэйвіка ў Нарвегіі, з масавым забойствам і шматлікімі артыкуламі на тэму нацыяналізма. Хаця мае калегі не вельмі прымаюць тэрмін будаўніцтва нацыі ў наш час, я ўсё ж думаю, што будаўніцтва нацыі з’яўляецца адэкватным тэрмінам для пост-савецкіх краін. Хаця на самай справе нашы краіны (Беларус, Грузія, Літва і Украіна) атрымалі шанс для будаўніцтва нацыянальных дзяржаў на пачатку 20 ст., аднак, толькі зараз яны могуць зрабіць гэта ў поўнай меры. Хаця Беларусь і ня можа яшчэ вырвацца з абдымкаў Расійскай імперыі.

Антон Шэхаўцоў: Я не думаю, што нацыяналізм можна падзяляць на “дрэнны і добры нацыяналізм”. Гэтыя катэгорыі вынікаюць з мінулых вызначэнняў усходняга нацыяналізма, які ёсць “дрэнным”, і можа быць апісаны тэрмінамі, звязанымі з этнічнасцю, і заходняга нацыяналізма, які ёсць “добрым”, і можа быць ахарактарызаваны цывільнымі тэрмінамі. Я б хацеў казаць пра неліберальны нацыяналізм, які можна было б разумець як дрэнны нацыяналізм, аднак ... Неліберальны нацыяналізм дае перавагу адной этнічнай групе над другімі. Гэта вельмі часта ўплывае на жыццё меншасцяў, нават выключаючы іх з жыцця дзяржавы. Я б сказаў, што мяжа паміж ліберальным і неліберальным нацыяналізмам вызначаецца суадносінамі ўключэнне-выключэнне (inclusivity – exclusivity, тэрміны, якія азначаюць палітыку скіраваную на ўключэнне ці выключэнне людзей з грамадскай актыўнасці на падставе падзялення іх па полу, расавай ці рэлігійнай

прыналежнасці, сексуальнай арыентацыі, інваліднасці і г.д.). Чым большая доля “ўключэння”, тым больш ліберальнай будзе нацыя.

Ірына Хадарэнка: А я б сказала, што нацыяналізм можа быць добрым і нават неабходным. Асабліва калі мы гаворым пра сучасную Беларусь, дзе няма праблем з нацыянальнымі меншасцямі. За выключэннем магчыма рускіх, якія схільны да з’яднання з Расіяй. Мяккі нацыяналізм вельмі важны для беларусаў і спатрэбіцца для заканчэння працэса нацыянальнага будаўніцтва. Ня трэба баяцца нацыяналізма і блытаць яго з нацызмам, таму што на самай справе любая дзяржава павінна заўжды бараніць свае нацыянальныя інтарэсы. І калі дзяржава з’яўляецца амаль моноэтнічнай, як у выпадку з Беларуссю, то інтарэсы дзяржавы павінны ў першую чаргу ўлічваць інтарэсы дамінуючай нацыі, якая знаходзіцца зараз пад пагрозай страты сваёй ідэнтычнасці на пераходным шляху ад эфемернай савецкай нацыі да не менш эфемернай цывільнай (грамадскай) нацыі.

Інга Поповайтэ: Што мы маем у Грузіі, то гэта цывільны нацыяналізм, але на мяжы з рэлігійным нацыяналізмам. Ёсць шмат праяў ультранацыяналізму; людзі, якія адлюстроўваюць такія погляды, супраць еўрапеізацыі, супраць заходніх каштоўнасцяў і ідэалаў, таму што яны бяруць для параўнання ідэальную грузінскую нацыю, якая была ў сярэднія вякі ці ў 19 ст. У выніку, мы маем шэраг фізічных нападаў, якія нават узначальваюць святары, на актывістаў правоў чалавека. Некаторыя лідары царквы выступаюць супраць адукацыі дзяцей на захадзе, ці супраць надання жанчынам большых правоў.

Пётра Мурзёнак: Як змагацца з праявамі ксенафобіі, з рэлігійнымі і этнічнымі сутычкамі?

Інга Поповайтэ: Перш за ўсё гэта адукацыя, як фармальная, так і нефармальная. Падручнікі, асабліва падручнікі па гісторыі, павінны быць перагледжаны і быць больш поўнымі (inclusive). Недзяржаўны сектар у Грузіі вельмі моцны і менавіта ён з’яўляецца прыхільнікам і абаронцам ўключэння ў грамадскае жыццё ўсіх слаёў насельніцтва.

Пётра Мурзёнак: Я думаю, многія з тых праблем, што мы абмяркоўваем, будуць толькі ўзрастаць, асабліва ў краінах этнічна гамагенных, такіх як Беларусь, Грузія, ці Літва. Да прыкладу, маюцца планы пабудаваць з удзелам кітайцаў эканамічную зону ля Мінска. Цяжка пакуль уявіць як складуцца узаемаадносіны паміж беларусамі і часовымі імігрантамі-кітайцамі, бо беларускае грамадства абсалютна не падрыхтавана да гэтага. Некаторыя апытанні паказалі, што беларусы не талерантны да людзей іншых этнасаў, асабліва калі гэта тычыцца спаборніцтва за працоўныя

месцы. Вы мае рацыю, што адукацыя, а таксама асвета і ўдзел дзяржавы будуць тут вельмі важнымі.

Антон Шэхаўцоў: Я згодны з Інгай адносна адукацыі. Толькі б хацеў дадаць, што гэта павінна быць ліберальная адукацыя. Скажам, Расія адукаваная краіна, аднак, часам адукацыя там агрэсіўная і вядзе ў некаторай ступені да рэлігійнай неталерантнасці. Калі казаць пра змаганне з ксенафобіяй, шавінізмам, то многія людзі думаюць, што тут могуць адыграць галоўную ролю прадстаўнікі розных інстытутаў з эканамічнай сферы. Калі грамадствы бедныя, то яны прадукуюць ворагаў. Калі грамадствы паспяховыя, то яны не маюць ворагаў. Адзіны шлях, які ёсць каб змагацца з сацыяльнымі, этнічнымі ці рэлігійнымі нецярпімасцямі, гэта зрабіць грамадства паспяховым/квітнеючым. Але справа не толькі ў беднасці, а перш за ўсё ў тым, каб людзі адчувалі сябе ў бяспецы. Калі яны ў небяспецы, яны пачынаюць шукаць бяспечныя шляхі, узнікае жаданне знайсці ворагаў і змагацца з імі.

Пётра Мурзёнак: Дазвольце падзякаваць усім за ўдзел у плённай дыскусіі “БУДАЎНІЦТВА НАЦЫІ І СУЧАСНАСЦЬ – 2014”. 23 лістапада 2014г.

Discussion “NATION BUILDING AND MODERNITY - 2014”

Participants: Iryna Khadarenka, Inga Popovaite, Anton Shekhovtsov, Piotra Murzionak

(Abstract, magazine “CULTURE, NATION”, March 2015, issue 9, pp. 85-95)

On-line Skype discussion was organized by magazine “CULTURE, NATION” on November 23, 2014. In this issue we provide part of the discussion in Belarusian related to: “The Nation-building in post-soviet countries: commonalities and differences”.